

SF 10599

Z 9148

364179/S

MORVAN DE BELLEGARDE, Jean Baptiste CO (1648-1734)

L'ART || DE || CONNOITRE || LES || HOMMES || *Par M. l'Abbé DE BELLEGARDE.* [Jacques Esprit et Louis des Bans] || Cinquième Edition revûë & corrigée d'un tres-||grand nombre de fautes. || [dřevořezová titulní viněta] || A AMSTERDAM, || Chez HENRI SCHELTE. || *Et fe vend* || A LIEGE, chez J. F. BRONCART, Mar-||chand-Libraire, en Souverain-Pont. || [jednoduchá linka] || M. D C C X I I.

5. vydání. – Amsterdam : Hendrik Schelte, 1712 (Lutyx : Jean François Broncart - knihkupec). – 96 s. = A⁸-F⁸ ; 8° ; 16 x 10 cm : 15,5 x 9,5 cm

Poznámka: Rub (s. (1) = l. A1a) mědirytinového předtitulního listu (s. (2) = l. A1b) a strana (4) = list A2b za titulní stranou (s. (3) = l. A2a) nepotitšeny. – Obsahově jde o výtah z dvoudílného spisu *La Fausseté des vertus humaines* (poprvé Paříž : Guillaume Desprez st., 1677 a 1678, Paříž : André Pralard, 1693) Jacquesa Esprita, který pořídil plagiátor Louis des Bans, vydaný pod fingovaným jménem autora Jeana Baptisty Morvana de Bellegarde (srov. Quérard, *Les supercheries littéraires* 1., sl. 503 a Barbier 1., sl. 285, další literaturu viz tam)

Typografický popis: Francouzský text antikvou a italikou, tištěno per extensum, pouze obsah (s. 96) ve dvou sloupcích, arabská paginace v horních vnějších rozích, signatury s arabskými číslicemi, dřevořezová stínovaná iniciála na čtvercovém pozadí (10 x 10 mm) s florální výzdobou zalomená do 4 řádků ("N" = "NOus avons intérêt"), typografické verzály zalomené do 2 řádků (s. (5), (8), 9, 11, 14, 16, 18, 22, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 38, 40, 42, 45, 48 50, 51, 53, 54, 46, 58, 59, 61, 63, 66, 68, 70, 74, 77, 80, 81, 83, 86, 88, 90, 91, 94, 96), dřevořezový akantový vlys v obdélníkovém rámci (18 x 68 mm) z dvojitých jednoduchých linek (s. 9), ozdobná linka oddělující poslední kapitolu od obsahu (s. 96), jednoduché linky v textu oddělující jednotlivé kapitoly (s. (8), 9, 11, 14, 16, 18, 22, 26, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 38, 40, 42, 45, 48 50, 51, 53, 54, 46, 58, 59, 6163, 66, 68, 70, 74, 77, 80, 81, 83, 86, 88, 90, 91, 94), koncové viněty ze stejných tiskařských ozdůbek, první dvě v identickém provedení, třetí v mírně odlišném (s. 44, 87, 93), na titulní straně (s. (3) = l. A2a) dřevořezová viněta s lasturou a girlandami oddělující údaj o vydání od impressa a jednoduchá linka oddělující impressum od vnočení

Ikonografický popis: Mědirytinový předtitulní list od Jakoba Harrewijna („Harrewyn fec:“) na místě frontispisu započítaný do první složky (s. (1)-(2) = l. A1ab) zobrazující skupiny lidí na náměstí, a před nimi v podloubí domu dvě dvojice postav, vlevo v mužských šatech postava s obličejem a poprsím ženy, které mužská figura v klobouku téměř skrytá za ní snímá škrabošku s mužským obličejem, vpravo více v popředí naopak mužská postava s kníry a bradkou v ženských šatech, již figura muže v třírohém klobouku snímá škrabošku

s ženským obličejem, v levém horním rohu na nápisové pásce název knihy a jméno domnělého autora „L'ART DE CONNOÎTRE || LES HOMMES || Par l'Abbé de Bellegarde“ (Wurzbach, *Niederländisches Künstlerlexikon* 1., s. 649 toto konkrétní dílo neuvádí)

Lokální omyly: na s. (20) omylem nevysázena paginace

Rozpis obsahu rámcových částí: Nepodepsaná předmluva Louise des Bans („PREFACE.“, s. (5)-(8)), aprobace francouzského akademika Jeana Marie de la Marque de Tilladet, Paříž 25.7. 1711 („APPROBATION.“, s. (8)), obsah („TABLE.“, s. 96)

Bibliografie: *Mercure galant* 1702, číslo 7 (červen), s. 310-314 (recenze 1. vydání z roku 1702 v Paříži). – *Nouvelles de la république des lettres* 1708, svazek IV, číslo 12 (prosinec), s. 675-678 a 1709, svazek II, číslo 5 (květen), s. 589-591 (k vydání z roku 1709 a k původcům). – Jöcher 3., sl. 693 (uvádí jen název bez konkrétních vydání a Morvana de Bellegarde jako autora). – Quérard, *Les supercheries littéraires* 1., sl. 503 (s chybným vročením 1711). – Barbier 1., sl. 285 (jen 1. vydání z roku 1702 v Paříži). – BNF (FRBNF30984884 (toto vydání), FRBNF30984883 (edice z roku 1710), obě pod jménem Morvana de Bellegarde, dále srov. FRBNF30406943 a FRBNF36124528 (1. vydání z roku 1702 v Paříži) pod jménem Jacquese Esprita a Louise des Bans). – STCN (toto vydání neuvádí, pouze edice z let 1709, 1710, 1734, 1762 a holandský překlad z roku 1718)

Digitální kopie (Google Books): <https://books.google.cz/books?id=mBMEAAAACAAI>

Vazba: Desky z dřevěné dýhy s pokryvem z barevného tragantového papíru, poněkud poškozený hřbet, knižní blok kompaktní, horní část předního přídeští a knižního bloku mírně poškozeny červotočem

Poznámky k provenienci: V horní části hřbetu nalepen papírový štítek s psanou starou signaturou „C. 187“

Exemplář: Knihovna PNP - Přírůstková kniha „Svoz Strahov“ XXXVII. (360301-365700), zapsáno mezi lety 1966-1967

Poznámka: Uvedené dílo vyšlo poprvé roku **1702** v Paříži u Prospera Marchanda a Gabriela Martina jako *L'art de connoistre les hommes, par Monsieur L. D. B**** a ze stejného roku pochází identický patisk, nebo snad vydání s fingovaným impressem, v každém případě dosud bibliograficky nepodchycená („A Amsterdam : chez Gaspard Moreau, dans la Grande Place“, viz <https://books.google.cz/books?id=u2oayVFhc1sC>; Weller, *Druckorte*, s. 66 neuvádí; nakladatel „Gaspard Moreau“ neznámý [= Gabriel Martin?]). Poté se objevila řada nizozemských edic pod jménem autora abbého de Bellegarde, a sice roku **1709** (Amsterdam : Pierre Mortier st.), **1710** (Amsterdam : Étienne Roger), **1712** (toto vydání), **1734** (Haag : Anton van Dole), **1762** (Haag : Pieter Gosse ml. a Daniel Pinet) a mezitím také holandský překlad *Kons tom de menschen te kennen* roku **1718** u Nicolaase ten Horna v Amsterdamu. Jacques Bernard (1658-1718), francouzský teolog a publicista působící v Nizozemí kromě jiného v letech 1699-1710 jako autor

periodika *Nouvelles de la république des lettres*, které založil Pierre Bayle (1647-1706), v tomto časopise uveřejnil recenzi vydání z roku 1709 (*Nouvelles* 1708, svazek IV, číslo 12 (prosinec), s. 675-678), v níž na úvod vyjádřil překvapení, že by v knize uváděný autor, jímž měl být bývalý francouzský jezuita a pozdější oratorian Jean Baptiste Morvan de Bellegarde (1648-1734, k němu srov. Jöcher 3., sl. 692-693; Adelung 4., sl. 2.155), jinak plodný spisovatel své doby vnímaný ovšem coby průměrný kompilátor, mohl vytvořit tak skvostné dílo. V této souvislosti připomněl stejnojmenný spis (*L'art de connoistre les hommes* 1.-3., poprvé Paříž : Pierre Rocolet, 1659 (1.), Jacques d'Allin, 1664 (2.) a Claude Barbin, 1666 (3.)) lékaře Marina Cureaua de la Chambre (1594-1669) s tím, že recenzovaný spis odkrývá tajemství lidské duše stejně tak zdařile, jako de la Chambre popisuje její tělesnou schránku. Následně ovšem Bernard s určitou jízlivostí poznamenal, že abbé Bellegarde zůstal čtenářům dlužen vysvětlení v tom smyslu, že pouze zkrátil a mírně upravil vynikající knihu moralistického spisovatele z kongregace oratorianů a člena Francouzské akademie Jacquesa Esprit (1611-1677, o něm Jöcher 2., sl. 406-407) *La fausseté des vertus humaines* (první dvě vydání Paříž : Guillaume Desprez st., 1677 a 1678, dále Paříž : André Pralard, 1693). Toto sdělení, pokračoval recenzent, *zřejmě neudělá radost panu de Bellegarde, který by byl raději držen za pravého autora, nežli za pouhého kopistu a upravovatele. Zato nakladatel může být velice spokojen, neboť než tisknout špatnou knihu, jakými jsou spisy tohoto autora [míněn Bellegarde], je rozhodně lepší vydat dobrý výtah ze skvělého spisu, který se na knižním trhu vyskytuje jen vzácně. Sám jsem si obstaral vydání z roku 1693 a exemplář, který jsem vlastnil, věnoval jednomu nizozemskému nakladateli. Avšak řečené vydání bylo rozebráno ve velmi krátkém čase a již dlouhou dobu není více k mání* (s. 676). Bernard tak sice odhalil skutečného autora, nicméně po otištění své recenze obdržel zprávu od pařížského korespondenta, již uveřejnil v květnu následujícího roku (*Nouvelles* 1709, svazek II, číslo 5 (květen), s. 589-591), která jeho údaje doplňuje a uvádí na pravou míru: *Jakož je správné dáti každému, co jeho jest, a ostatně, pan de Bellegarde by mohl být hrubě nespokojen s tím, co jste o něm řekl v prosinci 1708 na straně 676, že prý on pořídil výtah nazvaný L'Art de connoitre les Hommes, věřím, že je mou povinností vás upozornit, že tato kniha není jeho věcí v žádném ohledu. [...] Skutečný autor, či spíše neschopný plagiátor, který se tak sprostě osmělil celé to dílko opsat z vynikajícího Traité de la Fausseté des Vertus humaines pana Esprit, a jak poznamenáváte, učinit „dobrý výtah“, je kdosi jménem Louis des Bans, člověk záhadný a blíže neznámý [„homme obscur et inconnu d'ailleurs“] (s. 589-590). Pisatel dále upozorňuje na první vydání z roku 1702 v Paříži publikované pod iniciálami L. D. B., jež mají odkazovat k Louisu des Bans (Desbans, fl. 1702-1715), a které však zároveň mohou svádět k domněnce, že kniha pochází od Bellegarda, a tvrdí, že nepochybně z tohoto*

důvodu holandský nakladatel uvedl jméno abbého de Bellegarde na titulu své edice. Dále uvádí, že předmluvu napsal Gabriel Martin. Pařížské vydání i patisk s impressem „A Amsterdam : chez Gaspard Moreau“ ovšem obsahují jak klasickou předmluvu, jež se neshoduje s původní předmluvou Espritovou z knihy *La fausseté des vertus humaines*, takže ji lze přičíst na vrub kompilátora Louise des Bans, a která se opakuje se ve všech následných edicích v identické podobě, tak i předmluvu nakladatele v obou edičních počinech z roku 1702 stejnou, která nejspíš bude oním textem, který dle sdělení korespondenta napsal druhý z vydavatelů Gabriel Martin. Prezentovaný exemplář edice z roku 1712 je označen jako 5. vydání, které uskutečnil v Amsterdamu Hendrik Schelte (1681-1714, činný 1698-1714, o něm Eeghen 4., s. 93-95; Gruys - Wolf, *Thesaurus* 1473-1800, s. 156; *Adresboek*, s. 107) a distribuoval Jean François Broncart, knihkupec v Lutychu (činný 1695-1720, srov. Delalain, *Inventaire des marques*, s. 208). Z úvodních rámcových částí obsahuje onu již výše zmíněnou předmluvu, kterou je možno přisoudit des Bansovi, a dále velmi stručnou aprobaci z pera francouzského oratoriána, spisovatele a v letech 1705-1715 člena Francouzské akademie Jeana Marie de la Marque de Tilladet (ca 1650-1715, k němu Nicéron, *Mémoires* 8., s. 187-192; Jöcher 3., sl. 202-203; Lambert, *Histoire littéraire* 3., s. 150-153; Adelung 4., sl. 776-777), jež zní doslova takto: *Přečetl jsem z příkazu pana kancléře rukopis nazvaný Umění vyznat se v lidech. Protože autor neobyčejně zdařile odkrývá veškeré hlubiny lidského srdce, jeví se mi, že by toto dílo mohlo být převelice užitečným i příjemným obecenstvu. Dáno v Paříži tohoto 25. července 1711.* Tato aprobace je stejná ve všech edicích, ve vydáních z let 1702, 1709 a 1710 má však dataci 25. července 1701, což svádí k domněnce, že pro účely další edice z roku 1712 ji pouhou změnou vrocení na 1711 jednoduše aktualizoval nakladatel. Součástí tohoto vydání tvoří také mědirytinový předtitulní list od holandského mědirytce Jakoba Harrewijna (1660-1727, k němu Kramm 3., s. 644; Wurzbach, *Niederländisches Künstlerlexikon* 1., s. 649; Thieme - Becker 16., s. 55-56; Waller, s. 131) vevázaný na místě frontispisu a započítaný do první složky. Je na něm celkem pozoruhodná alegorická ilustrace odkazující k názvu knihy, který je ostatně její součástí v levém horním rohu na nápisové pásce a česky znamená asi tolik co *Umění vyznat se v lidech, od abbého z Bellegarde*. Jedná se o výjev pozorovaný z podloubí domu, přičemž v pozadí na náměstí jsou vyobrazeny skupiny různých postav, jako jsou trhovci a jejich zákazníci, žebráci hřející se u ohňů nebo hloučky rozmlouvajících měšťanů. V popředí jsou pak dvě dvojice postav, vlevo v mužských šatech postava s obličejem a poprsím ženy, před níž na zemi leží odhozený třírohý klobouk které mužská figura v klobouku téměř skrytá za ní snímá škrabošku s mužským obličejem s knírky, vpravo více v popředí naopak mužská postava s nakroucenými úzkými kníry a mušketýrskou bradkou v ženských šatech, již figura

muže v třírohém klobouku snímá škrabošku s ženským obličejem. Exemplář knihovny PNP je dochován v dobové nijak zvlášť pozoruhodné vazbě s dřevěnými dýhovými deskami s pokryvem tragantového papíru. Poněkud spletitou historii týkající se původců této knihy krom několika méně podstatných detailů objasnil tak, jak byla shrnuta výše, slavný francouzský bibliograf Antoine Alexandre Barbier (1765-1825), načež dodal, že *Louis Des Bans na sebe upozornil ještě roku 1716 [recte 1715] ještě dalším plagiátem stejně nestydatým, jako byl ten první* (viz především Barbierovu stat' v Quérardových *Les supercheries littéraires* 1., sl. 503, srov. též Barbier 1., sl. 285). Pro úplnost budiž zmíněn i tento počin. Louis des Bans roku **1715** vydal, tehdy jako advokát pařížského Parlamentu (královského soudního dvora), v Paříži u Claude Prudhomme a Pierra Françoise Ciffarta spis *Les principes naturels du droit et de la politique* neboli *Přirozené zásady práva a politiky* (srov. též BNF, FRBNF30327893). Barbier k tomu poznamenal (viz Quérard, *Les supercheries* 1., sl. 908; dále srov. Barbier 3., sl. 1038), že des Bans zde vytáhl nejméně polovinu z díla zvaného *Essais de morale et de politique, où il est traité des droits de l'homme, de l'origine des sociétés civiles, de l'autorité des princes et du devoir des sujets* (*Úvahy o mravnosti a politice, v nichž se pojednává o právech člověka, o původu občanských společností, o pravomoci vládců a o závazcích [lidí] poddaných*), anonymního dvoudílného pojednání vydaného v Lyonu roku 1687. Název není uveden zcela přesně, správně šlo o *Essais de morale et de politique ou il est traité des devoirs de l'homme considéré comme particulier et comme vivant en société, de l'origine des societez civiles, de l'autorité des princes et du devoir des sujets, divisés en deux parties* čili *Úvahy o mravnosti a politice, v nichž se pojednává o povinnostech člověka jako jedince i coby žijícího ve společnosti, o původu občanských společností, o pravomoci vládců a o závazcích [lidí] poddaných, do dvou částí rozdělené*, kteréžto vyšly uvedeného roku v Lyonu minimálně ve dvou vydáních, jedno pořídil Thomas Amaulry (viz <https://books.google.cz/books?id=fxMIg4S-aKwC>) a další Pierre Valfray st. (srov. BNF, FRBNF33374405). Des Bans své dílo kromě úvodního prohlášení („Avis“) opatřil především dedikační předmluvou francouzskému kancléři (v letech 1714-1717) Danielu Voysinovi de la Noiraye (1654-1717), dozajista v očekávání nějaké výhody či protislužby. Barbier uvedl, že *tento plagiát je ještě odvážnější než onen, který již byl tomuto advokátu vyčítán* [míněn spis *L'art de connaître les hommes*]. *Poté, co se odvážil ve své dedikaci kancléři Voisinovi podsunout, že „Principes“ ho stály nekonečné úsilí, měl tu nestoudnost oznámit, že vlastní osobou ručí za všechny námitky [„difficultés“], které by mu mohl někdo adresovat. Tento plagiátor si tedy byl jist tím, že nebude odhalen. A až do této chvíle vskutku nikoho nenapadlo určit tento jeho druhý plagiát. Ostatně nejen v předmluvě, ale ještě na konci této své knihy (s. 232) des Bans přímo vybízí: Autor přijme u sebe, v Zednické ulici, v paláci sv. Karla,*

blízko náměstí Sorbonny, všechny ty, kteří mu budou chtít předložit námitky. [„L'Auteur recevra chez luy, rue des Maçons, Hôtel saint Charles, proche de la place de Sorbonne, tous ceux qui auront des difficultez à lui proposer“]. Des Bansovo bydliště roku 1715 bylo v tehdejší Zednické ulici (rue des Maçons), jedná se o dnešní Champollionovu (rue Champollion), která vede na náměstí Sorbonny (place de la Sorbonne) a je pojmenovaná po slavném francouzském egyptologovi Jeanu Françoisovi Champollionovi (1790-1832). Barbier následně uvedl obšírný citát z personální bibliografie *Catalogue des [de mes] ouvrages imprimés ou manuscrits* (*Seznam [mých] děl jak tištěných, tak rukopisných*) francouzského právníka, spisovatele a učenice Jeana François Dreux du Radier (1714-1780), kterou vydal Jean Baptiste Guillaume Haillet de Couronne (1728-1810) u Étienne Vincenta Machuela v Rouenu roku 1776 (BNF, FRBNF30354009). Dreux de Radier totiž vydal spis *Les principes naturels du droit et de la politique* ve dvou svazcích v Paříži u Charlese Robustela roku 1765 podruhé (srov. Barbier 3., sl. 1038; BNF, FRBNF30327894) a zahrnul je pochopitelně i do svého seznamu (Dreux du Radier, *Catalogue*, s. 15-16, č. 22). Tato edice obsahuje opět úvodní kratší text („Avis“) odlišný od vydání des Bansova, dále Dreuxovu rozsáhlou, bezmála padesátistránkovou úvodní rozpravu („Discours de l'éditeur“) a zejména dedikační předmluvu, kterou signoval jen svými iniciálami jako *Váš nejponížejší a nejposlušnější služebník D. D. R.* („Votre très-humble & très-obéissant serviteur, D. D. R.“). Dedikant rovněž není uveden plným jménem, kniha je připsána *panu G** D'H***, advokátu pařížského Parlamentu, královskému sekretáři* („A Monsieur G** D'H***, Ecuyer, Avocat au Parlement, Conseiller Secrétaire du Roi du Grand Collège“). Tím byl Charles Guiller d'Héricourt (zemřel 23. srpna 1781 na adrese Croix des petits Champs, viz https://www.geneanet.org/registres/view/174942/173?individu_filter=3736641; pohřeb měl 25. srpna, viz *Journal de Paris* 1781, [ročník 5.], číslo 237 (sobota 25.8. 1781), s. 956, dochovala se jeho závěť z 12. května 1781, srov. Marraud, *Fondements*, s. 159, pozn. č. 33 a k jeho rodině jsou k dispozici některé další tištěné prameny, viz Ther, *La représentation*, passim), který měl svůj podíl na tomto edičním počínu, jak o tom a o dalších okolnostech okolo vydání sám Dreux hovoří: *Toto vynikající dílko, které mi jeden z mých přátel (královský sekretář pan Guiller d'Héricourt) poskytl v rukopise, bylo vytištěno v roce 1715. Tenkrát jsem o tom nevěděl a shledal jsem je tak jasně a rozumně sepsaným, že jsem se rozhodl uspořádat jeho vydání, o kterém jsem se domníval, že bude prvním. Pak jsem se dozvěděl, o čem mnoho lidí neví, a to, že autorem je pan Desbans, advokát, podporovaný a ctěný panem kancléřem Voisinem, který se snažil mu obstarat mu penzi; také to, že pan [Marc René de Voyer de Paulmy] d'Argenson [(1652-1721)], strážce pečeti [v letech 1718-1720], mu ji obstaral a že tento úředník nahlížel na knihu jako na mistrovské dílo; že ačkoliv první vydání nemělo*

úspěch, v nějž autor doufal, tak stáhl všechny exempláře a ve svém žalu nad obecenstvem spálil jejich největší část, což učinilo toto první vydání nadmíru vzácným; že tento pan Desbans, význačný právník a výstřední filosof [„jurisconsulte profond et philosophe jusqu'à l'excès“], nebyl příliš dobře placen ze své penze a zřejmě by zemřel v chudobinci [ve špitále; „l'Hôtel-Dieu“], kdyby se o něho nepostaralo několik přátel. I když kniha byla podle mého záslužným počinem, druhé vydání, které jsem uskutečnil, úspěch, jaký mělo mít, rovněž nemělo. Tato rozprava měla dosti zastánců [approbateurs]; někteří však jemu [autorovi] samotnému činili pocty, jichž si nikdy nezasloužil, schvalovatelé jej dávajíce mu přednost před textem či dílem. Habent sua fata libelli. Okolnosti, různé pikle, přehnaná vychvalování mají stejnou cenu jako pozdější spravedlivé zavržení. Milton měl [stejný] osud jako pan Desbans a Pindaros bohatý nezemřel. (Dreux du Radier, *Catalogue*, s. 15-16, č. 22; srov. Barbier v Quérardových *Les supercheries* 1., sl. 908). Dreux du Radier si tedy tohoto díla považoval a des Banse přirovnával ke klasickým autorům, aniž by zaznamenal, že jde o plagiát. Na rozdíl od knihy *L'art de connaître les hommes* nyní plagiátora odhalil až Barbier.